

Román jako rodinná sága

Román *Hana* (Brno: Host, 2017) od Aleny Mornštajnové (1963), která žije ve Valašském Meziříčí a je absolventkou Filozofické fakulty Ostravské univerzity, oboru čeština a angličtina, je v pořadí třetí autorčinou prózou. Prvotinou *Slepá mapa* nominovala na Cenu Česká kniha 2014 a v roce 2015 vydala román *Hotýlek*. Podobně jako v nich také v *Haně* věnuje pozornost mezigeneračním vztahům v rodinných a rodových vazbách, které jsou osudově propojeny, navíc poznamenaných velkými a malými dějinami 20. století. Nevyjasněná identita hrdinek a sociální pozice stojí natolik v centru čtenářské pozornosti, že se román může přiřadit k úspěšné tvorbě současných ženských spisovatelek (abecedně řazeno k dílům Radky Denemarkové, Petry Hůlové, Jakuby Katalpy, Markéty Pilátové, Kateřiny Tučkové, Jany Šrámkové).

V *Haně* se dostáváme do literárně fikčního prostředí maloměsta Meziříčí, které se nachází poblíž Nového Jičína, sledujeme životní příběhy postav v letech 1933-1963, přitom každá ze tří románových částí zahrnuje jinou dobu a nabízí odlišnou perspektivu. Čtenář se postupně více dovídá o životních peripetiích tří generací žen, o tragédiích a základních životních zvratech, které je potkávaly. Nejdříve čteme subjektivní výpověď Miry (část *Já, Mira*). Vidíme události z perspektivy devítiletého děvčátka, které v roce 1954 nečekaně přišlo o rodiče a oba sourozence, neboť se všichni stali prvními oběťmi tyfové nákazy ve městě. Zbyla jí jediná příbuzná – nemluvná, depresivní teta Hana, která přežila válku i tuto pohromu. Samostatné děvčátko se pozvolna stává oporou tety a přitom odhaluje pohnutou historii své rodiny.

Ve druhé části románu s názvem *Ti přede mnou* se vracíme do roku 1933 a sledujeme osudy Miřiny babičky Elzy Helerové, která na počátku třicátých let nenadále ovdoví a nepřipravená se musí ze dne na den postarat o obchod, dům a výchovu svých dcer Hany a Rosy. Sotvaže se vzpamatuje a osamostatní se, narůstá politické dusno ve střední Evropě, které je spojeno

s pronásledováním Židů nejdříve v Německu, následně v Československu, a opět se musí zlomově rozhodovat. V této části autorka nejvíce sklouzává k vševědoucí vypravěčské strategii, avšak naštěstí její vypravěčské tempo je natolik dynamické, že si přechody skoro ani neuvědomujeme. Ve třetí části románu s názvem *Já, Hana* se naše pozornost upne na odhalení příčin Hanina nezvyklého vzezření a chování. V její výpovědi se vracíme do roku 1942, objevují se vzpomínkové výjevy z let předválečných, válečných i poválečných.

Každá z dívčích a ženských postav Aleny Mornštajnové prochází silnými emocemi, nechybí zamilovanost, ale častěji je potkává ztráta iluzí, zklamání, zasáhne je smrt blízkých lidí. Opakovaně více dávají, než berou, přitom největší daň zaplatí Hana: „Každý, koho jsem měla ráda, mě nakonec opustil. Nepotřebovala jsem znovu prožívat strach, že ztratím toho, na kom mi záleží. Bát se, že umře nebo prostě odejde za světa“ (s. 203). Z očí tety Hany číší hluboký smutek, který je zesílen sebeobviňováním. Po skončení války, když se vrátila domů z koncentračního tábora, vyhublá, podivná, pro někoho až bláznivá, takže se jí mnozí obloukem vyhýbají, vzbuzuje spíše rozpaky než lítost. Nikdo se jí neptá, čím prošla. Hana je pohroužena do sebe, navíc si klade za vinu, že před válkou nepotlačila svou touhu zůstat poblíž vyvoleného muže a zabránila tak včasnému odjezdu rodiny do Anglie. Myslí si, že by se Rosa nemusela skrývat a Helerovi by se vyhnuli transportu do ghetta a koncentračního tábora. Trpí představou, že všude rozsévá smrt. Když v roce 1954 darovala své sestře Rose k třicátým narozeninám cukrářské věnečky, přežila jen neteř a ona. Holokaust, který poznala na vlastním těle, zasáhl zejména její duši. Tragické ztráty jsou nezvratné, činí z ní rozervanou bytost, která se nedovede zbavit vlastní minulosti a obnovit ztracenou životní rovnováhu. Řada epizod, z nichž její život skládáme jako rozbité střípky zrcadla, udržuje čtenáře v dramatickém napětí.

Morštajnová nás umně a mnohoznačněji vtahuje do životních příběhů lidí z „malého světa“, kteří se fyzicky mnohdy pohybují jen v domě, kuchyni, obchodě a na půdě, ale stejně jako jiní

zažívají velká trápení, za války jimi proniká strach, polarizují se vztahy lidí. Zaujmou nás osudové osobní propletence rodiny Helerovy, Horáčkovy a Karáskovy, které se dobou a různými vnějšími okolnostmi sice proměňují, ale ve své podstatě se nemění. Na malém městě se téměř všichni znají, od dětství lidé spolužijí, a třebaže historické události zamíchají životními kartami, ve vyhrocených situacích se chovají stejně. Světlym bodem Hanina života se nakonec stává předčasné mateřství Miry, což může vyznívat jako klišé, kdyby nebyl jejím partnerem syn muže, který Hanu kdysi zradil a oženil se s její bývalou nejlepší kamarádkou, kdyby Hana v ghettu nepotratila a neztratila víru, že může být v něčem užitečná. Autorka volí až modelovou zástupnost postav, někdy nabývají vztahy až archetypální charakter (včetně vzdalování se dcer od matek), nebrání se trojúhelníkovým variacím, kdy trneme, zda nesklouzne k ženskému románovému syžetu, avšak kupodivu se dovede pohybovat na hraně, udrží čtenářovo napětí existenciálním vztahováním k subjektům, umně a promyšleně zachází se vzpomínkami, s vrstvami rodové, sociální a kulturní paměti. Opakovaně nás přesvědčuje o svých fabulačních schopnostech, které zaznamenávají jen málo výkyvů. Dovede pracovat s polopřímou řečí, která přispívá k individualizaci postav, a tím, že opatrně pracuje s psychologickou introspekcí, ponechává čtenáři prostor pro vyplňování záměrných mezer.

Svatava Urbanová